

Ks. ZDZISŁAW LEC

DZIEJE JEZUITÓW W KŁODZKU W LATACH 1597–1776

Jezuici na trwałe wpisali się w historię Kościoła. Na interesującym nas terenie miasta Kłodzka, które było stolicą Hrabstwa Kłodzkiego, odegrali ważną rolę w życiu religijnym i kulturalnym. W ciągu niespełna 30 lat od przybycia do miasta stali się właścicielami majątków, które wcześniej należały do joannitów i augustianów. Na terenie Hrabstwa Kłodzkiego mieli monopol na szkolnictwo. Przejmując kościół parafialny w Kłodzku, zarządzali tym samym najważniejszą parafią w Hrabstwie, chociaż ksiądz dziekan Hrabstwa nie był od nich zależny. Rektor kolegium kłodzkiego, dzięki bliskim kontaktom z dworem cesarskim, był gwarantem polityki Habsburgów. Niechętnie odnosił się do jezuitów po 1740 r. Fryderyk II Pruski, który w latach 1740–1763 dokonał aneksji Hrabstwa Kłodzkiego. Dlatego warto poznać dzieje jezuitów na omawianym terenie.

W niniejszym artykule najpierw przedstawię historię Kłodzka i sytuację religijną w tym mieście przed przybyciem jezuitów. W dalszym ciągu ukażę okoliczności przybycia jezuitów do Kłodzka i ich działalność w tej miejscowości do połowy XVII w. Potem ukażę ich dzieje w Kłodzku do 1740. Końcowa partia artykułu dotyczy jezuitów w latach trzech wojen śląskich (1740–1763), podczas panowania pruskiego oraz kasaty. W zakończeniu przedstawiam wnioski.

1. DZIEJE KŁODZKA I SYTUACJA RELIGIJNA W MIEŚCIE PRZED PRZYBYCIEM JEZUITÓW

Czeski kronikarz Kosmas (ok. 1045–1125) pisze, że Kłodzko (Kladzko) istniało już w 981 r. Według niego miał je założyć książę Sławnik, ojciec św. Wojciecha. Miejscowość została ulokowana w centrum Kotliny Kłodzkiej, nad rzeką Nysą Kłodzką, na ważnym szlaku komunikacyjnym prowadzącym z Wrocławia przez Bardo Śląskie i Nachod do Pragi¹.

Kłodzko i ziemia kłodzka to teren zmagania Czechów i Polaków. W 1137 r. czeski książę Sobiesław i polski Bolesław Krzywousty zawarli układ pokojowy kończący walkę o te tereny. W ramach kolonizacji zaczęła tu przybywać także ludność niemiecka. Kłodzko z warowni stało się bardziej osadą targową². Pod względem administracji kościelnej ziemia kłodzka należała od 973 r. do biskupstwa w Pradze, przekształconego w 1344 r. w arcybiskupstwo³, dlatego też stamtąd sprowadzano do Kłodzka zakonników⁴.

W 1183 r. kasztelan kłodzki, hrabia Bogusza Brodaty sprowadził do Kłodzka joannitów. Rok później otrzymali oni wybudowany przez Bogusza kościół św. Waclawa⁵, a w okresie późniejszym kościół NMP⁶, który w latach 1275–1291 został przekształcony na kościół parafialny ludności niemieckiej⁷. Szlachta niemiecka i chłopci przybywali bowiem w ciągu XIII w.⁸, a szczególnie za rządów króla czeskiego Ottokara II (1253–1278)⁹ na ziemię kłodzką i do samego Kłodzka. Wielu

---

¹ H. WECZERKA. *Schlesien*. Stuttgart 1977 s. 116; Z. SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie i konwikt w Kłodzku 1597–1945*. Kłodzko 2005 s. 7; A. HERZIG, M. RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. Hamburg – Wrocław 2008 s. 27.

² WECZERKA. *Schlesien*. s. 116.

³ SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 7.

⁴ B. GALANTOWICZ. *Rozwiązania urbanistyczne barokowych zespołów budowli jezuickich na Śląsku a problem akomodacji w działalności misyjnej jezuitów*. Wrocław 1997 s. 47.

⁵ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 29.

⁶ Wydaje się, że kościół ten powstał na początku XII w. W. DZIEWULSKI. *Zarys rozwoju przetrzennego Kłodzka*. „Roczniki Ziemi Kłodzkiej” 3:1958 s. 13; GALANTOWICZ. *Rozwiązania urbanistyczne*. s. 47.

⁷ J. MANDZIUK. *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*. T. 1 cz. 1. Warszawa 2010 s. 641.

⁸ W 1223 r. po raz pierwszy pojawiła się niemiecka nazwa Kłodzka – Cladzch, kilkadziesiąt lat później zmieniona na Glaz. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 30.

⁹ Po śmierci króla czeskiego Ottokara II (1253–1278) ziemia kłodzka stała się lennem księcia piastowskiego Henryka IV Probusa (1270–1290). Po śmierci Henryka IV, będąc dożywotnim lennem, powróciła do Czech rządzonych przez króla Rudolfa I (1273–1291). Po śmierci Waclawa II w 1305 r. władzę nad Czechami objął Jan Luksemburski, który niezbyt troszczył się o ziemię kłodzką, oddając ją w zastaw książętom śląskim. Po jego śmierci w 1346 r., jego syn Karol IV (1346–1378) silniej powiązał ziemię kłodzką z Koroną Czeską. Jego synowie i zarazem następcy: Waclaw IV (1378–1419) i Zygmunt (1420–1437) podjęli ponownie politykę zastawów lennych ziemi kłodzkiej. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 39–44.

z nich przybywało wtedy z terenów Hrabstwa Miśni¹⁰. Natomiast kościół św. Wacława służył pozostałym mieszkańcom miasta. Joannici budowali w Kłodzku domy mieszkalne i szpitale. Prowadzili szkołę parafialną, do której na początku XIV w. uczęszczał Arnošt z Pardubic¹¹, późniejszy pierwszy arcybiskup praski (1344–1364) i założyciel uniwersytetu. On umiłował Kłodzko, troszczył się o to miasto i został też pochowany w tamtejszym kościele parafialnym¹².

Za rządów prowincjała Bogusława (1247–1251) do Kłodzka przybyli franciszkanie (minoryci). Założyli klasztor bezpośrednio za murem miejskim, na wyspie. Ich placówka została włączona do kustodii kralowo-hradeckiej w prowincji czesko-polskiej¹³. Około 1300 r. Kłodzko posiadało cztery kościoły: kościół parafialny, nad którym patronat mieli joannici, kościół na zamku, kościół św. Wacława i kościół joannitów na Przedmieściu Ząbkowickim. Franciszkanie mieli przynajmniej jedną kaplicę¹⁴.

W połowie XIV w. Kłodzko liczyło 500–600 domów i około 3 tys. mieszkańców. W tym okresie abp Arnošt z Pardubic ufundował w Kłodzku klasztor Augustianów, który osobiście poświęcił 25 marca 1349 r. wraz z ich kościołem pw. Nawiedzenia NMP. Ta fundacja obejmowała również wieś Szalejów Dolny, folwarki w Szalejowie Górnym i Żelaźnie, kilka łąnów ziemi w Starkowie oraz czeskie Kostomlaty pod Ripem¹⁵. Ponadto abp Arnošt z Pardubic podarował augustianom w Kłodzku niezwykle wartościowy w tamtym czasie obraz, nazwany Madonną Kłodzką. Dzięki klasztorowi Augustianów Kłodzko nabrało ponadregionalnego znaczenia¹⁶.

Między augustianami i joannitami dochodziło w Kłodzku do sporów m.in. w sprawie prowadzenia szkoły parafialnej. Monopol na nauczanie mieli bowiem joannici. Jednakże już rok po śmierci abp. Arnošta z Pardubic¹⁷ w 1365 r. augustianie otrzymali od nowego arcybiskupa praskiego Jana Očki z Własim (1364–1378) zgodę na prowadzenie w mieście drugiej szkoły łacińskiej dla 16 dzieci obywateli

¹⁰ WECZERKA. *Schlesien*. s. 116.

¹¹ Urodzony 25.03.1297 r. W szkole joannitów uczył się języka niemieckiego. Miał nabożeństwo do Matki Bożej. Założył uniwersytet w Pradze. Jako biskup zakładał klasztory. Miało to znaczenie dla Kłodzka, które ogłoszono miejscem Matki Bożej. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 44.

¹² SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 7; HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 44.

¹³ WECZERKA. *Schlesien*. s. 116; HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 30–31; MANDZIUK. *Historia Kościoła katolickiego*. s. 682.

¹⁴ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 32.

¹⁵ SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 9–10; HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 46–48.

¹⁶ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 45–47.

¹⁷ Abp Arnošt z Pardubic zmarł w 1364 r. W testamencie zapisał kościołowi parafialnemu w Kłodzku legat znacznej wysokości. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 46–47.

Kłodzka¹⁸. Także Żydzi w latach 1384–1492 mieli w Kłodzku swoją szkołę¹⁹. Wychowankowie szkół kłodzkich studiowali głównie na Uniwersytecie Karola w Pradze, ale także w Krakowie, Marburgu, Heidelbergu i Strasburgu²⁰.

Sprawy dotyczące śmierci ks. Jana Husa docierały do Kłodzka i ziemi kłodzkiej szczególnie w latach 1424–1433. Nie miały one jednak większego wpływu na tamtejsze życie religijne. Kłodzku udało się przetrwać oblężenie husytów w grudniu 1428 r., ale zdobyta została przez nich Bystrzyca Kłodzka, a pod Starym Wielisławiem poległ książę Jan Ziębicki, dowódca sprzymierzonych wojsk kłodzkich i śląskich. Husyci pozostali na ziemi kłodzkiej do 1433 r.²¹ Ponadto wojny husyckie zahamowały germanizację tych terenów, ponieważ opowiedzieli się za nim miejscowi chłopci i mieszczenie pochodzenia słowiańskiego. Jednakże Kłodzko w tym czasie pozostało wierne Zygmuntovi Luksemburskiemu, co być może było zasługą joannitów²².

W drugiej połowie XIV²³ i w pierwszej połowie XV w. ziemia kłodzka zmieniała swoich panów²⁴. Przeszła drogą kupna w ręce Jerzego z Podiebradów, który jako król czeski (1458–1471) 24 czerwca 1459 r. nadał jej godność suwerennego Hrabstwa, a następnie przekazał w lenno swoim synom. Cesarz Fryderyk III (1440–1493) był przychylny temu postępowaniu i zatwierdził ten fakt 5 sierpnia 1459 r.²⁵ W latach 1467–1473 Kłodzko i Hrabstwo Kłodzkie, chociaż wierne katolicyzmowi, było jednak obłożone interdyktem papieskim za to, że było przychylnie królowi Jerzemu z Podiebradów, który lawirował między utrakwistami a tradycyjną wiarą katolicką²⁶.

Na początku XV w. samo miasto liczyło ok. 250 domów i ok. 4 tys. mieszkańców²⁷. W drugiej połowie XV w. Kłodzku nie wiodło się dobrze. Występował głód i związane z nim epidemie. Wystąpiły trzy wielkie pożary, a także dwa znaczące wylewy rzeki Nysy. Wszystko to sprawiało, że zmniejszyła się liczba mieszkańców

¹⁸ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 48.

¹⁹ SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 12. W latach 90. XV w. mieszczenie kłodzki wypędziło Żydów. Po 1500 r. miasto Kłodzko kierowało się prawem nie przyjmowania Żydów. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 88–89.

²⁰ SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 14.

²¹ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 56.

²² SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 15.

²³ Zob. przypis 9.

²⁴ Król Zygmunt (1420–1437) w 1431 r. oddał w zastaw ziemię kłodzką i Ząbkowice magnatowi czeskiemu Pucie z Czastolovic, powołanemu w 1422 r. na urząd starosty kłodzkiego. Po śmierci Puty w 1434 r. zastaw przeszedł na czeskiego magnata Hynka Krusinę z Lichtenburga. Potem syn Hynka Wilhelm Krusina sprzedał ziemię kłodzką Jerzemu z Podiebradu. W rękach Podiebradów Hrabstwo Kłodzkie pozostawało do 1501 r. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 56–61.

²⁵ SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 15–16; HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 57–58.

²⁶ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 81–83.

²⁷ WECZERKA. *Schlesien*. s. 117.

z ok. 4 tys. do ok. 3,3 tys.²⁸ Mimo to trzeba podkreślić wzmożoną działalność budowlaną w mieście w XV w. Około 1430 r. ukończono rozpoczętą w XIV w. budowę kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny²⁹. W 1475 r. syn Jerzego z Podiebradów, hrabia Henryk Stary, który rezydował w Kłodzku (1472–1498), przekazał franciszkanom reformowanym (bernardynom) szpital pw. Ducha Świętego wraz z kaplicą św. Jerzego³⁰, a w latach 1478–1479 wybudował dla nich nowy klasztor wraz z kościołem św. Jerzego. Ponadto w XV w. wzmocniono mury miejskie i bramy oraz rozbudowano zamek³¹.

W latach 1501–1525 Hrabstwo Kłodzkie było w rękach hrabiego Ulrycha von Hardeck (1501–1525), który rezydował w Kłodzku. On to wspierał finansowo przebudowę tamtejszego kościoła parafialnego. W 1526 r. w wyniku najazdu tureckiego na Węgry, po śmierci Ludwika Jagiellończyka, królestwo Czech dostało się w ręce Ferdynanda I Habsburskiego (1526–1564). Hrabstwo Kłodzkie aż do 1537 r. pozostawało przy Hardeckach. Potem Ferdynand I nadal przekazywał je w zastaw³². W końcu w 1567 r. Hrabstwo Kłodzkie wykupił cesarz Maksymilian II Habsburski (1564–1576). Kolejny cesarz Rudolf II (król Czech 1576–1612), z powodu ciągłego braku pieniędzy, sprzedawał różne dobra leżące w Hrabstwie³³.

W 1561 r. rozwijająca się w Kłodzku reformacja sprawiła, że zarządzanie szkołą Joannitów przejęła luteraska rada miejska. Kościół Joannitów przejęli luteranie w 1562 r.³⁴ W 1565 r. ukończono budowę nowego budynku tej szkoły. W drugiej połowie XVI w. rada miejska postarała się o konwikt dla tej szkoły. W 1590 r. szkoła miała rangę wyższej szkoły protestanckiej³⁵.

2. PRZYBYCIE JEZUITÓW I ICH DZIAŁALNOŚĆ W KŁODZKU DO POŁOWY XVII WIEKU

Jak już wiemy z przedstawionej powyżej treści, w XVI w. Kłodzko należało politycznie do królestwa czeskiego, wchodzącego w skład cesarstwa rządzonego przez Habsburgów, zaś kościelnie do arcybiskupstwa praskiego. Ewangelicka reforma rozpoczęła się w Hrabstwie Kłodzkim od 1527 r. Około 1530 r. pojawił się tutaj

²⁸ SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 15.

²⁹ WECZERKA. *Schlesien*. s. 118.

³⁰ Jerzy z Podiebradów zmarł 22.03.1471 r. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 60.

³¹ WECZERKA. *Schlesien*. s. 118.

³² Hrabia Ulrich 29.12.1524 r. sprzedał Hrabstwo swojemu bratu Johannowi von Hardeck (1525–1535). HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 63–64.

³³ SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 18–19.

³⁴ GALANTOWICZ. *Rozwiazania urbanistyczne*. s. 49; SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 20.

³⁵ SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 17.

Kasper von Schwenckfeld³⁶, zdobywając swoich zwolenników. W latach 1538–1559 w Kłodzku działali kaznodzieje głoszący nauki Schwenckfelda. Byli to Fabian Eckel³⁷ i Sebastian Eisenmann³⁸. W mieście od 1538 r. stopniowo wszystkie kościoły i klasztory, z wyjątkiem augustianów, przechodziły w ręce zwolenników reformacji. Franciszkanie minoryci opuścili swój klasztor w Kłodzku w 1542 r. Bernardyni uczynili to w 1546 r.³⁹ Potem, w 1564 r. rada miejska Kłodzka zaproponowała kaznodziei luterzańskiemu magistrowi Andreasowi Eisingowi probostwo kościoła miejskiego. Na tym stanowisku Eising pozostał aż do swojej śmierci w 1591 r.⁴⁰ W 1570 r. spośród 37 parafii Hrabstwa jeszcze tylko 10 było w rękach katolików. Zmniejszała się przy tym bardzo szybko liczba augustianów w mieście. Wyznaniu katolickiemu w Hrabstwie Kłodzkim groził upadek.

Sytuacja w Hrabstwie Kłodzkim zmieniła się dla katolików na lepsze, gdy arcybiskup praski Martin Medek (1581–1590) w 1584 r. mianował przeorem augustianów w Kłodzku o. Krzysztofa Kirmesera, który wcześniej był nauczycielem szkoły miejskiej w Nysie. O. Kirmeser już w 1589 r. widział ratunek w sprowadzeniu jezuitów do Kłodzka. On zaoferował jezuitom swój własny klasztor na siedzibę kolegium i prosił o poparcie arcybiskupa Pragi oraz nuncjusza. Jego wysiłki okazały się skuteczne dopiero wtedy, gdy papież Klemens VIII (1592–1605) pokonał niechęć arcybiskupa Pragi kard. Zbynka Berka z Dubé (1592–1606)⁴¹ do jezuitów. Klemens VIII na początku marca 1595 r. na prośbę o. Kirmesera, po jego

---

³⁶ Kaspar von Schwenckfeld (1489–1561) urodzony w Osieku k. Lubina, działał ponadto w Legnicy, Strasburgu, Ulm; czołowy teolog reformacji, mistyk; zmarł w Ulm. Krytykował Kościół instytucjonalny i sakramenty. Nawet luteranie uważali go za heretyka. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 76; M. WALUŚ. *Schwenckfeld Kaspar*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 17. Red. E. Gigilewicz [i in.]. Lublin 2012 kol. 1303–1304.

³⁷ Fabian Eckel w latach 1538–1546 w Kłodzku głosił kazania w duchu swojego mistrza Schwenckfelda. Pochodził ze Szwabii. Wcześniej, w 1518 r., był katolickim proboszczem w Legnicy. Głosił tutaj kazania w duchu Marcina Lutera, potem przyjął naukę Schwenckfelda o chrzcie i Wieczery Pańskiej. Z Legnicy musiał przenieść się do Złotoryi. Stamtąd przeniósł się do Wrocławia. W 1532 r. pojawił się znowu w Legnicy. W Kłodzku Fabian Eckel mógł się zadomowić dzięki swojemu przyjacielowi, tamtejszemu wpływowemu mieszczańskiemu Marcinowi Strauchowi. Eckel zmarł w Kłodzku w 1546 r. Zob. A. BACH. *Urkundliche Kirchengeschichte der Grafschaft Glatz*. Breslau 1841 s. 99–104.

³⁸ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 98.

³⁹ Franciszkanie minoryci w 1622 r. ostatecznie przejęli znowu swój klasztor w Kłodzku. W latach 1678–1735 wybudowali nowy budynek klasztoru i w latach 1699–1711 powiększyli swój kościół. Bernardyni powrócili do Kłodzka w 1639 r. i w 1644 r. odbudowali swój klasztor i kościół. Ich kościół po sekularyzacji od 1836 r. był ewangelickim kościołem garnizonowym. WECZERKA. *Schlesien*. s. 118–119.

⁴⁰ Jego następcą w latach 1591–1609 został kaznodzieja Georg Zeutschner, którego podejrzewano o sprzyjanie kalwinizmowi. Ponadto w 1592 r. w Kłodzku planowano utworzenie luterńskiego gimnazjum. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 104, 110.

⁴¹ *Tamże*. s. 111–114; Z. LEC. *Jezuici w Kłodzku (1597–1776): katalog osób i urzędów, materiały źródłowe, literatura*. Szczecin 2013 s. 36.

rezygnacji rozwiązał wspólnotę augustianów w Kłodzku i przekazał budynek Towarzystwu Jezusowemu⁴².

Jezuici przybyli na stałe do Kłodzka 28 września 1597 r.⁴³, wspierani przez Rudolfa II, który był królem węgierskim, czeskim, a także cesarzem w latach 1576–1611⁴⁴. W pierwszym roku działalności, tj. w 1597, placówka jezuitów w Kłodzku liczyła czterech ludzi, wśród których było trzech ojców i jeden brat zakonny⁴⁵. Rozpoczęli działalność w klasztorze i kościele augustiańskim oraz poza miastem. Oczywiście najpierw z cesarską pomocą musiano pokonać opór miejscowej społeczności. W 1598 r. jezuiti otworzyli szkołę, która po dwóch latach miała już znaczną liczbę uczniów. W 1601 r. jezuiti, pierwszy raz od przybycia do Kłodzka, poprowadzili tam procesję Bożego Ciała. Uroczystość ta miała tak wielkie znaczenie, że wziął w niej udział arcyksiążę Karol Habsburg, późniejszy biskup Wrocławia (1608–1624) i pan sąsiedniej ziemi nyskiej. Na tej uroczystości byli też obecni poddani klasztoru jezuitów ze Starego Wielisławia „z chorągwiami i świecami”. W 1605 r. rada miejska Kłodzka została zmuszona oddać franciszkanom ich własność znajdującą się na Wyspie Piaskowej⁴⁶. W 1614 r. jezuiti otworzyli konwikt dla biednych uczniów, którzy w przeciwnym razie musieliby żyć w całkowicie protestanckim otoczeniu⁴⁷. Dwadzieścia lat od rozpoczęcia działalności, w 1617 r. liczba wszystkich osób w placówce wzrosła już do 16 – było to 9 ojców, 3 magistrów oraz 4 braci. W tych latach więc placówka powiększyła o osiem osób⁴⁸.

Rząd 30 dyrektorów w Pradze wydał dekret usuwający jezuitów z ziem czeskich. Z tego powodu 9 czerwca 1618 r. jezuiti byli zmuszeni opuścić Kłodzko⁴⁹, udając się do Nysy. Majątki ziemskie związane z kolegium jezuickim Stany Kłodzkie 21 grudnia 1618 r. przekazały Walentynowi von Reichenau, a budynki związane z kolegium przejęła rada miasta. Na początku 1619 r. rebelianci w znacznym stopniu zniszczyli kościół i kolegium. Przedmioty pozostawione przez jezuitów w kolegium zostały sprzedane, a uzyskane ze sprzedaży pieniądze przeznaczono na żołd dla żołnierzy. Podczas walk w pobliżu Kłodzka w 1622 r. znowu znaczna

⁴² HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 113–114.

⁴³ 28.09.1597 r. dwóch radców cesarskich oraz hrabia Leopold Popel von Lobkowitz przekazali klasztor Augustianów zakonowi jezuitów. Zob. L. KOCH. *Jesuiten-Lexikon. Die Gesellschaft Jesu einst und jetzt*. Paderborn 1934 s. 699; HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 115; LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 40.

⁴⁴ SZCZEPANIAK. *Kolegium jezuickie*. s. 21; LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 35.

⁴⁵ LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 40.

⁴⁶ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 115–118.

⁴⁷ KOCH. *Jesuiten-Lexikon*. s. 699.

⁴⁸ LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 49.

⁴⁹ W wypędzenie jezuitów z Kłodzka angażowali się tamtejsi mieszczanie, m.in. Salomon Kuttner i Matthias Scholz. Otrzymali oni wyroki sądowe, gdy w Kłodzku zmieniła się sytuacja polityczna pod koniec 1622 r. Majątek Scholza przekazany został zakonowi jezuitów. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 137–138; GALANTOWICZ. *Rozwiązania urbanistyczne*. s. 50.

część budynku kolegium została zdewastowana, a materiał budowlany zużyto do umocnienia zamku kłodzkiego.

28 października 1622 r. wojska cesarskie opanowały Kłodzko⁵⁰, co spowodowało, że jezuita mogli znowu powrócić do miasta. Tak się też stało, 31 marca 1623 r. rektor o. Joannes Hoffman z jeszcze jednym jezuitą przybyli do Kłodzka. Biskup arcyksiążę Karol w rozporządzeniu z 25 lipca 1623 r. nakazał przywrócić istnienie tamtejszego kolegium. 22 listopada 1624 r. pięciu jezuitów, to jest trzech nauczycieli i dwóch nowicjuszy wprowadziło się do budynku szkolnego przy kościele parafialnym, w którym wcześniej mieszkali diakoni luterańscy⁵¹.

Jako odszkodowanie za zniszczone kolegium jezuita otrzymali klasztor Joannitów, kościół parafialny, szkołę, domy i grunty oraz materiał budowlany. Ponadto na okres odbudowy otrzymywali rocznie 6 tys. talarów na wynagrodzenie dla rzemieślników. Biskup arcyksiążę Karol zaproponował, aby przy odbudowie majątków ziemskich pracowali chłopci pańszczyźniani i przekazał 15 tys. talarów z królewskiego urzędu podatkowego. Miasto Kłodzko odstąpiło zakonowi swoje części we wsiach: Mikowice, Polanica i Szalejów Górny. Ponadto mieszkańcy Hrabstwa musieli zapłacić jezuitom 60 990 talarów za utracone dochody w czasie wypędzenia. Po śmierci bp. Karola cesarz zwrócił miastu odstąpione zakonowi majątki. Jezuitom zwrócono wszystkie ich byłe majątki i wsie, jakie otrzymali po augustianach⁵².

W 1633 r. wojska cesarskie Wallensteina wkroczyły do Hrabstwa Kłodzkiego⁵³. Zaraza w latach 1633⁵⁴ i 1635 zdziesiątkowała jezuitów. Z 22 w 1633 r. w ciągu trzech miesięcy zmarła połowa. W związku z zaistniałą sytuacją polityczną, po przymusowej nieobecności jezuitów w Kłodzku w latach 1618–1623 i po powstaniu w 1623 r. Prowincji Czeskiej, w której znalazło się kolegium w Kłodzku, jezuita znowu mozolnie budowali swój stan personalny, który w 1634 r. pierwszy raz raptownie powiększył się o Repetentes Humaniorum⁵⁵ i wynosił 30 ludzi. Wśród nich było wtedy 10 ojców, 3 magistrów, 9 Repetentes Humaniorum i 8 braci. Żołnierze skoszarowani w twierdzy zamkowej w Kłodzku w 1640 r. otrzymali

---

⁵⁰ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 136; GALANTOWICZ. *Rozwiązania urbanistyczne*. s. 50.

⁵¹ LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 50.

⁵² HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 159.

⁵³ WECZERKA. *Schlesien*. s. 119.

⁵⁴ Dżuma w 1633 r. pochłonęła w Hrabstwie Kłodzkim życie ok. 4 tys. ludzi. W 1620 r. w Hrabstwie Kłodzkim mieszkało ok. 60 tys. ludzi, a w 1653 r. tylko ok. 38 tys. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 164.

⁵⁵ Dla kandydatów do zakonu jezuita stwarzali możliwość powtórzenia w ciągu jednego roku szkolnego materiału związanego z nauczaniem gimnazjalnym, a szczególnie z klasą retoryki. W ten sposób młodych kandydatów przygotowywano do dalszych studiów filozoficznych i teologicznych. LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 15.

jezuitę jako kapelana wojskowego⁵⁶. Pod koniec wojny trzydziestoletniej (1618–1648) Szwedzi bezskutecznie próbowali opanować Kłodzko. Miasto po wojnie okropnie podupadło. Miasto i Hrabstwo były wyludnione. Po pokoju westfalskim miasto bardzo powoli się odradzało⁵⁷.

3. JEZUICI W KŁODZKU OD POŁOWY XVII W. DO 1740 R.

Kolegium w Kłodzku otrzymało nowy gmach, jednak jego budowa trwała długie lata. Pozwolenia na budowę udzielił generał zakonu o. Goswin Nickel (1652–1664) 14 marca 1654 r. Umowa budowy została podpisana 10 grudnia 1654 r. między rektorem kolegium o. Markiem Marianusem⁵⁸ i cesarskim mistrzem budowlanym Carlo Lurago⁵⁹. Wmurowanie kamienia budowlanego nastąpiło 11 kwietnia 1655 r. Brakowało funduszy, dlatego budowa trwała 35 lat. W 1663 r. ukończono budowę skrzydła południowego, a w 1667 r. budynek szkoły. W 1673 r. znowu podjęto budowę, w 1688 r. położono fundament pod skrzydło północne, przed zimą 1689 r. można było położyć dach z wieżyczką i w 1690 r. zakończyć całą budowę. Natychmiast przystąpiono do powiększenia budynku konwiktów św. Alojzego z jego 50–70 wychowankami, co zakończono w 1692 r. Liczba członków kolegium wynosiła przeciętnie 25–30, wzrastała jednak w niektórych latach, gdzie 7–8 scholastyków⁶⁰ studiowało tam logikę, jak np. w 1651 r. i 1665 r., i wynosiła wtedy 34–35 osób. W latach 1645–1648 i 1696–1699 w Kłodzku przebywali ojcowie odbywający trzecią probację⁶¹. Podczas wojen szwedzkich jezuiti kłodzcy przygarnęli kilkudziesięciu jezuitów polskich. Byli tutaj więc w 1656 r. o. Wojciech Przygodzki, mistrz nowicjatu krakowskiego, z grupą 11 nowicjuszy, a w 1657 r. nauczyciele szkół średnich m. Adam Prausius i m. Michał Kucy oraz 12 słuchaczy metafizyki⁶².

⁵⁶ B. DUHR. *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge*. T. 2. Cz. 1. Freiburg im Breisgau 1913 s. 355–356.

⁵⁷ WECZERKA. *Schlesien*. s. 119.

⁵⁸ Marianus (Mariani) Marcus, ks., ur. kwiecień 1609 Crumloviae, wst. ok. 1626 Brno, 1636/37: Kłodzko, pref. Kongregacji Mieszczan, śl. 4vot. 31.07.1642, rektor 25.04.1653–1655/56: Kłodzko, zm. 7.04.1678 Novae Domi. Zob. K. A. F. FISCHER. *Catalogus (generalis) provinciae Bohemiae et Silesiae Societatis Jesu* (mps). Roma 1978 s. 96.

⁵⁹ Urodzony ok. 14.10.1615 r. w Pellio Superiore. Włoski architekt działający m.in. na rzecz czeskich jezuitów w Březnicach (1640–1642), Pradze (1638–1648), Hradec Králové (1654–1666), Chomútowie (1663–1668), Kłodzku. Zmarł 14.10.1684 r. w Pasawie. Zob. M. JACNIACKA. *Lurago Carlo*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 11. Red. E. Ziemann [i in.]. Lublin 2006 kol. 224.

⁶⁰ Scholastyk – ten termin oznacza u jezuitów kleryka lub księdza, który po zakończeniu nowicjatu złożył pierwsze śluby zakonne, ale nie złożył jeszcze ostatnich ślubów. Zob. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Oprac. L. Grzebień. Kraków 2004² s. 605.

⁶¹ Młodzi kapłani jezuitcy podczas rocznego studium duchowości i prawa zakonnego. Zob. LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 16.

⁶² *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*. s. 284.

Przejęciowo trzech ojców i trzech magistrów nauczało w sześciu klasach gimnazjum. Najwięcej uczniów, to jest 294, było w 1687 r., a najmniejsza ich liczba, 184 uczniów, była w 1692 r. Prężnie działał teatr szkolny, udzielając się również podczas procesji Bożego Ciała. Wykładów z filozofii słuchali także studenci z zewnątrz.

W duszpasterstwie jako kaznodziejów i spowiedników czynnych było sześciu ojców. We wszystkie niedziele głoszone kazania rano i po południu, w okresie Wielkiego Postu dodatkowo dwa razy w tygodniu, do żołnierzy na zamku we wszystkie święta, do gimnazjalistów w jednej z sal wykładowych. Na katechezie od 1694 r. organizowano przedstawienia sceniczne, w których poprzez poezję i śpiew wyjaśniano artykuły wyznania wiary i siedem próśb modlitwy *Ojcze nasz*. Działały cztery kongregacje maryjne, jedna dla mieszczan, która w 1662 r. liczyła 561 członków, druga dla gimnazjalistów, połączone w 1695 r. i ograniczone do trzech wyższych klas i jedna dla czeladników, która w 1662 r. liczyła około 100 członków. Podczas gdy nawrócenia rocznie wynosiły tylko od 3 do 9 osób, w latach 1672–1678 było ich 12–32, liczba udzielanych Komunii wzrosła z 37 tys. w 1658 r. do 62,4 tys. w 1698 r.⁶³

Nie zapomniano także o biednych, chorych i więźniach. Więzienia odwiedzał wyznaczony do tego ojciec. W szczególny sposób w większe święta pamiętano o biednych. Na przykład w święto św. Franciszka Borgiasza⁶⁴ w 1671 r. biednych mężczyzn i studentów ugoszczono i obdarowano w kolegium, a ubogie niewiasty w hospicjum. W 1680 r., w roku zarazy, zginęło w Kłodzku około 1,2 tys. ludzi, to jest około 20% mieszkańców, w służbie chorym życie oddało trzech ojców i jeden brat zakonny, ich miejsce zajęło dalszych czterech ojców, z których dwóch znowu oddało życie, ulegając zarazie. Przypomina o tym kolumna NMP ustawiona na rynku w Kłodzku⁶⁵.

Parafia należąca do majątku jezuickiego w Szalejowie Dolnym (Niederschwedeldorf) była obsługiwana przez jezuitów z Kłodzka; w 1668 r. przekazali jej administrację sąsiedniemu proboszczowi z Szalejowa Górnego (Oberschwedeldorf), który otrzymał za to „jura stolae” i dziesięcinę. W 1669 r. majątek jezuitów obejmował: Stary Wielisław, Szalejów Dolny, Mikowice, Domaszków, Starków, Polanicę, Ustronie, Zarzecze oraz Rogówkę, gdzie jezuici mieli prawo zwierzchności i patronatu. W Starym Wielisławiu w latach 1682–1692 tamtejsi zagrodnicy i chałupnicy występowali przeciwko swoim panom, jezuitom, protestując przeciw zwiększeniu bezpłatnych dni pańszczyzny. Do jezuitów należały także majątki w Dzikowcu k. Nowej Rudy i w Ścinawce Górnej, w których pełnili również funkcje

⁶³ LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 104–105, 109, 112–113.

⁶⁴ W latach 1565–1572 św. Franciszek Borgiasz, po św. Ignacym Loyoli i Jakubie Laynezie, był trzecim przełożonym generalnym jezuitów. Kanonizował go papież Klemens X (1670–1676) w 1671 r.

⁶⁵ WECZERKA. *Schlesien*. s. 119. W roku zarazy zwracano się także o pomoc do św. Franciszka Ksawerego. Zob. HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 168, 172.

sądownicze związane z tymi majątkami⁶⁶. Do miejscowości, w których jezuiti z Kłodzka często świadczyli pomoc duszpasterską, należały: Bystrzyca Kłodzka (Habelschwerdt), Wilkanów (Wölfersdorf), Nowa Wieś Kłodzka (Neudorf), Międzylesie (Mittelwald) i Radków (Wünschelburg)⁶⁷. Jednakże na skutek straszliwej wojny trzydziestoletniej (1618–1648) jeszcze ok. 1700 r. wiele majątków i wiosek było zniszczonych i wyludnionych⁶⁸.

W pierwszym dziesięcioleciu XVIII w. w kłodzkim kolegium działało od 33 do 38 jezuitów. Zdecydowana większość z nich, ponad 20 osób, posiadało święcenia kapłańskie; od 4 do 5 było studentami, którzy w trakcie swoich studiów, w czasie swojej praktyki pełnili funkcję nauczycieli w niższych klasach jezuickiego gimnazjum; ostatnią grupę jezuitów stanowiło w tym czasie od 9 do 12 braci zakonnych⁶⁹. Wśród braci zakonnych działali tutaj ich wybitni przedstawiciele. I tak np. w latach 1716–1718 był tutaj brat Joannes Kostlick – rzeźbiarz, a w latach 1720–1726 brat Antonius Streit – budowniczy organów⁷⁰. Liczba jezuitów w Kłodzku wzrosła w trzecim dziesięcioleciu XVIII w. (1727 r.) do 48 osób; w krytycznym pod względem politycznym r. 1740 było tam jeszcze 40 jezuitów, a w 1750 r. już tylko 33 osoby⁷¹.

4. JEZUICI W KŁODZKU DO OGŁOSZENIA BREWE KASACYJNEGO W 1776 R.

Śmierć cesarza Karola VI (1711–1740), która nastąpiła 20 października 1740 r., wywołała rywalizację o tron. Wykorzystał to król pruski Fryderyk II (1740–1786), który wysuwał pretensje do części Śląska wraz z Hrabstwem Kłodzkim. Habsburgowie odrzucili te żądania, co wywołało długotrwałą wojnę między Prusami i Austrią. W styczniu 1741 r. pierwsza próba zdobycia Hrabstwa przez wojska pruskie nie powiodła się. Jednak 9 stycznia 1742 r. Prusacy ruszyli przeciwko Kłodzku. Miasto poddało się, ale twierdza kłodzka broniła się do 26 kwietnia. Podczas oblężenia twierdzy jej austriacka załoga poniosła wielkie straty. Ostatecznie w 1742 r. Fryderyk II Pruski pozyskał wraz z prawie całym Śląskiem także Hrabstwo Kłodzkie. Takie były rezultaty pokoju berlińskiego z 28 lipca 1742 r. kończącego I wojnę śląską (1740–1742). Prusy zagwarantowały wtedy Austrii utrzymanie dotychczasowej sytuacji w sprawach religijnych. Oprócz tego w Hrabstwie mogli

⁶⁶ J. WOSCH. *Terytorialny rozwój własności ziemskiej zakonu jezuitów na Śląsku od XVI do XVIII wieku*. „Studia Śląskie” (Seria Nowa) 34:1978 s. 29; HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 153–154, 159.

⁶⁷ B. DUHR. *Geschichte der Jesuiten*. T. 3. München–Regensburg 1921 s. 221–222.

⁶⁸ WECZERKA. *Schlesien*. s. 119.

⁶⁹ LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 120–133.

⁷⁰ DUHR. *Geschichte der Jesuiten*. T. 4. Cz. 1. München–Regensburg 1928 s. 452.

⁷¹ LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 156, 172, 184.

osiedlać się teraz protestanci. Początkowo byli to przede wszystkim żołnierze i urzędnicy⁷². W czasie II wojny śląskiej (1744–1745) Austriacy bez powodzenia oblegali miasto i twierdzę⁷³. W latach 1742–1760 naczelnikiem Hrabstwa i komendantem twierdzy kłodzkiej był generał major Henryk August baron de la Motte-Fouqué, kalwin, twardy człowiek, któremu nie udało się pozyskać mieszkańców Hrabstwa dla Prus⁷⁴. Rektora jezuitów w Kłodzku o. Ignacego Illnera, który w latach 1741–1747 urządzał święta maryjne na pamiątkę zatrzymania wojsk pruskich w pobliżu Barda Śląskiego w 1741 r., baron de la Motte-Fouqué skazał na zapłacenie 12 tys. talarów kary⁷⁵.

Fryderyk II nie ufał jezuitom. On to sprawił, że od 1 stycznia 1755 r. kolegia jezuickie na Śląsku i w Hrabstwie Kłodzkim zostały oddzielone od prowincji czeskiej, tworząc prowincję śląską. Nie udało mu się jednak dostosować granicy diecezji wrocławskiej do zdobytych terenów, gdyż nie zgodzili się na to Austriacy, i Hrabstwo Kłodzkie aż do 1972 r. należało do archidiecezji praskiej. Po wybuchu III wojny śląskiej, rozkazem z 4 lutego 1757 r. król Fryderyk II Pruski polecił usunąć wszystkich jezuitów z Kłodzka. Jezuici opuszczali Kłodzko od 11 do 19 marca 1757 r., udając się do Legnicy. 30 grudnia 1757 r. za wiedzą i zgodą Fryderyka II powieszony został w Kłodzku katolicki ksiądz Andreas Faulhaber, a jego ciało wisiało na szubienicy aż do zdobycia miasta i twierdzy przez wojska austriackie 26 lipca 1760 r.⁷⁶ Czescy jezuici przybyli do Kłodzka 25 lutego i 29 marca 1761 r. na rozkaz następczyni Karola VI cesarzowej Marii Teresy (1740–1780), oficjalnie znowu przejęli swoją własność, a 13 kwietnia 1761 r. 10 ojców i 3 braci znowu podjęło swoją wcześniejszą działalność⁷⁷.

Na skutek układu pokojowego zawartego 15 lutego 1763 r. w saksońskim zamku Hubertusburg, kończącego III wojnę śląską (1756–1763), Kłodzko od 1760 r. zajmowane ciągle jeszcze przez Austriaków, zostało przekazane Prusakom 18 marca 1763 r. Dlatego też 19 maja 1763 r. musieli odejść z Kłodzka czescy jezuici, a ich miejsce zajęli tolerowani przez Fryderyka II jezuici z prowincji śląskiej. Przybyło wtedy 13 jezuitów: 9 ojców, 1 scholastyk, 3 braci zakonnych⁷⁸. W 1764 r.

⁷² HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 194, 203.

⁷³ WECZERKA. *Schlesien*. s. 119; Z. LEC. *Jezuici we Wrocławiu (1581–1776)*. Wrocław 1995 s. 40–41.

⁷⁴ WECZERKA. *Schlesien*. s. 119.

⁷⁵ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 197.

⁷⁶ WECZERKA. *Schlesien*. s. 119–120. Porównywany ze św. Janem Nepomucenem. Dochował tajemnicy spowiedzi. Męczennik konfesjonału. Od XVIII w. kilkakrotnie podejmowano próby jego beatyfikacji.

⁷⁷ LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 192.

⁷⁸ DUHR. *Geschichte der Jesuiten*. T. 4. Cz. 1 s. 457.

w Kłodzku było ich 17, w 1769 r. – 16, w tym 11 ojców i 5 braci, a w 1770 r. – 20 jezuitów, w tym dwie trzecie ojców i jedna trzecia braci zakonnych⁷⁹.

Kasata jezuitów przez papieża Klemensa XIV (1769–1774) w wydanym 21 lipca 1773 r. brewe kasacyjnym nie została od razu ogłoszona w państwie pruskim, gdyż ze względów praktycznych sprzeciwił się temu Fryderyk II. Dlatego też 30 sierpnia 1773 r. minister pruski Johann Heinrich von Carmer polecił prowincjałowi śląskiej prowincji jezuitów Franciszkowi Gleixnerowi, rezydującemu w Kłodzku, aby zakonnicy dalej posługiwali się swoim regulaminem. O. Gleixner podporządkował się tej decyzji, wyraził podziękowanie królowi pruskiemu, a w kwestii nauczania gimnazjalnego stwierdził m.in.

[...] że zakon nadal poświęcał się będzie z najprzedniejszą pilnością wychowaniu młodzieży i specjalnie starał się będzie, aby młodzież nabyła prawdziwą i praktycznie użyteczną wiedzę filozoficzną, również w uczeniu się łaciny, jak i języków klasycznych oraz nowożytnych, a zwłaszcza w matematyce i naukach przyrodniczych, które przyswojone będą zarówno gruntownie, jak i użytecznie dla ogółu⁸⁰.

Jednakże już 21 lutego 1776 r. nastąpiło opublikowanie brewe kasacyjnego w państwie pruskim i w Kłodzku przestało istnieć kolegium jezuickie, a gimnazjum jezuitów stało się instytucją królewską zatrudniającą jezuitów jako „księży królewskiego instytutu szkolnego”⁸¹. Dodajmy jeszcze na zakończenie, że w 1787 r. Kłodzko liczyło 4003 mieszkańców⁸².

ZAKOŃCZENIE

Przed przybyciem jezuitów do Kłodzka istniało w nim intensywne życie religijne. Wiele do powiedzenia w tym względzie mieli joannicy, augustianie, franciszkanie, bernardyni. Potem do głosu doszli zwolennicy ks. Jana Husa, wyznawcy Schwenckfelda oraz reformatorzy związani z Marcinem Lutrem.

Jezuici zaproszeni do Kłodzka mieli za zadanie pozyskać na nowo dla katolicyzmu mieszkańców miasta i Hrabstwa Kłodzkiego. Chociaż musieli pokonywać wiele przeszkód, to ich działalność – wspierana przez katolickich Habsburgów – przynosiła oczekiwane owoce. Kłopoty jednak nie ustawały, gdyż od połowy

---

⁷⁹ CENTRALNE ARCHIWUM TOWARZYSTWA JEZUSOWEGO W RZYMIE. *Catalogus triennalis provinciae Silesiae S.J.* sygn. Boh. 202 k. 7; DUHR. *Geschichte der Jesuiten*. T. 4. cz. 1 s. 452; LEC. *Jezuici w Kłodzku*. s. 194–195.

⁸⁰ HERZIG, RUCHNIEWICZ. *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*. s. 206.

⁸¹ E. L. WEDEKIND. *Geschichte der Grafschaft Glatz. Chronik der Städte, Flecken, Dörfer, Kolonien, Schlösser dieser souverainen Grafschaft von der frühesten Vergangenheit bis auf die Gegenwart*. Neurode 1857 s. 508; DUHR. *Geschichte der Jesuiten*. T. 4. cz. 1 s. 457.

⁸² WECZERKA. *Schlesien*. s. 122.

XVIII w. panem Hrabstwa Kłodzkiego został Fryderyk II Pruski, niechętny jezuitom. Potem nastąpiła jeszcze kasata zakonu. Na przestrzeni swoich dziejów w Kłodzku jezuici kilka razy opuszczali miasto i do niego powracali. W całkowicie zmienionej sytuacji politycznej po II wojnie światowej pojawili się w Kłodzku także i oni, przyczyniając się w dalszym ciągu do wzmacniania kultury religijnej jego mieszkańców.

GESCHICHTE DER JESUITEN IN KLÖDZKO (GLATZ)
IN DEN JAHREN 1597-1776

Z u s a m m e n f a s s u n g

Vor der Ankunft der Jesuiten nach Glatz im Jahre 1597, blühte die Stadt und die Gegend reich religiösen Lebens. Die Tätigkeit der Jesuiten in Glatz war es, die lokale Gemeinschaft für die römisch-katholische Kirche zu gewinnen. Bis 1740 die Jesuiten, die von den katholischen Habsburgen unterstützt waren, bedeutende Leistungen in der Stadt und Grafschaft Glatz hatten. Die letzten 26 Jahre der Jesuiten (1741-1776), als Herr Grafschafts Glatz Friedrich II. von Preußen wurde, setzte sich die Band Ausfälle.

Słowa kluczowe: jezuici, Kłodzko, życie religijne, historia zakonów, ziemia kłodzka, historia Kościoła.

Key words: Jesuits, Kłodzko, religious life, history of orders, land of Kłodzko, history of the Church.